

## Jurisprudential Investigation of the Place of economic Knowledge in the Stability of the Country

**Pariya Karamzadeh<sup>1</sup>, Hossein Javadi<sup>2\*</sup>**

1. PhD student of private law, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Law, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran.

### ARTICLE INFORMATION

**Article Type:** Original Research

**Pages:** 107-122

**Article history:**

**Received:** 7 Mar 2023

**Edition:** 28 Mar 2023

**Accepted:** 2 May 2023

**Published online:** 23 Des 2023

### Keywords:

Economic knowledge, resistance economy, technology, production

### Corresponding Author:

Hossein Javadi

### Address:

Iran, Urmia, Islamic Azad University, Urmia Branch, Department of Law

### Orchid Code:

0000-0002-6774-5969

### Tel:

09144747313

### Email:

Hossein.javadi@iau.ac.ir

### ABSTRACT

**Background and Aim:** In recent decades, the factor of knowledge and innovation has played a key and decisive role in the economic development and prosperity of countries, and knowledge is considered as one of the important factors of production. The purpose of this article is to investigate the legal jurisprudence of the place of economic knowledge in the resistance economy.

**Materials and Methods:** The research method in this article is descriptive and analytical. The materials and data are also qualitative and data collection has been used.

**Ethical considerations:** In this article, Originality of texts, honesty and trusteeship Has been complied with.

**Results:** Both in Iranian jurisprudence and law, economic knowledge has been discussed and supported. The production and application of knowledge and the use of expert personnel are the most important elements of economic knowledge. In economics, knowledge and learning of technology and core capabilities are the main factors of production and prosperity in society. Knowledge-based economy plays an important role in the realization of resistance economy because one of the important issues emphasized in the general policies of resistance economy is economic knowledge.

**Conclusion:** The goal of resistance economy is to realize endogenous and outward-looking economy by relying on knowledge-based economy and reducing income dependence on crude oil export. In order to realize a resistance economy, it is necessary to formulate and define economic policies in line with the production of economic knowledge.

### Cite this article as:

Karamzadeh P Javadi H. *Jurisprudential Investigation of the Place of economic Knowledge in the Stability of the Country*. Economic Jurisprudence Studies. 2023.

فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره پنجم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲

### بررسی فقهی حقوقی جایگاه دانش اقتصادی در ثبات کشور

پریا کرم زاده<sup>۱</sup>، حسین جوادی<sup>۲\*</sup>

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

۲. استادیار گروه حقوق، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران.

#### چکیده

**زمینه و هدف:** در دهه‌های اخیر عامل دانش و نوآوری نقشی کلیدی و تعیین‌کننده در توسعه و شکوفایی اقتصادی کشورها ایفا کرده و دانش نیز به عنوان یکی از عوامل تولید مهم مورد توجه است. هدف مقاله حاضر، بررسی فقهی حقوقی جایگاه دانش اقتصادی در اقتصاد مقاومتی است.

**مواد و روش‌ها:** روش تحقیق در مقاله حاضر توصیفی تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

**ملاحظات اخلاقی:** در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

**یافته‌ها:** هم در فقه و هم در حقوق ایران، به دانش اقتصادی پرداخته شده و مورد حمایت قرار گرفته است. تولید و به کارگیری دانش و استفاده از نیروی متخصص از مهم‌ترین عناصر دانش اقتصادی است. دانش اقتصادی نقش مهم و تاثیرگذاری در تحقق اقتصاد مقاومتی دارد. در اقتصاد، دانش و یادگیری فناوری و قابلیت‌های محوری عوامل اصلی تولید و رفاه در جامعه هستند. اقتصاد دانش بنیان نقش مهمی در تحقق اقتصاد مقاومتی دارد زیرا یکی از موضوعات مهم تأکید شده در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، دانش اقتصادی است.

**نتیجه:** با توجه به نقش تاثیرگذار دانش اقتصادی در تحقق اقتصاد مقاومتی و ثبات کشور، لازم است سیاست‌های اقتصادی در راستای تولید دانش اقتصادی تدوین و تعریف شود.

#### اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۰۷-۱۲۲

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۱۶

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۱۰/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۱۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۰/۰۲

#### واژگان کلیدی:

دانش اقتصادی، اقتصاد مقاومتی، فناوری، تولید

#### نویسنده مسئول:

حسین جوادی

#### آدرس پستی:

ایران، ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ارومیه، گروه حقوق.

#### تلفن:

09144747313

#### کد ارکید:

0000-0002-6774-5969

#### پست الکترونیک:

Hossein.javadi@iau.ac.ir

## ۱. مقدمه

فضای فعلی اقتصادی ایران با بستر تحقق اقتصاد مقاومتی فاصله دارد، بنابراین باید مؤلفه‌های مؤثر را به صورت جداگانه شناسایی و برای تقویت آن‌ها برنامه‌ریزی کرد. این امر، قدم نخست برای اجرایی کردن اقتصاد مقاومتی است که از محدوده شعار و کاغذ فراتر است بر همین اساس در این مقاله سعی شده است تا تاثیر اقتصاد دانش‌بنیان بر تحقق اقتصاد مقاومتی مورد بررسی قرار گیرد. اقتصاد مقاومتی در ظرفی تحقق پیدا می‌کند که پتانسیل‌های درونی و اقتصادی آن به عنوان مؤلفه‌های مؤثر به صورت جداگانه آسیب‌شناسی شده و برای آن برنامه‌ریزی شود. هدف اقتصاد مقاومتی خنثی‌سازی تحریم‌ها و فشارهای دشمنان و تبدیل تهدیدها به رشد و توسعه اقتصادی است. برای نیل به هدف می‌باید از تمامی، منابع ظرفیت‌ها و توانمندی‌های بخش دولتی و غیردولتی بهره برد. تحقق اقتصاد مقاومتی، مسئله‌ای است که نیازمند حمایت‌های چندگانه از عناصر و عوامل عرصه اقتصادی است برای این امر می‌توان راهکارهای متعددی را بیان کرد. پیشرفت و توسعه سریع در جهان امروز و تغییرات پرشتاب محیطی، آگاهی از تحولات را ضروری ساخته است. اقتصاد مقاومتی یک نظام اقتصادی است که هماهنگ با سیاست‌های کلان و امنیتی کشور و برای مقاومت در برابر اقدامات تخریبی شکل بگیرد تا بتواند در برابر ضربات اقتصادی تحریم‌های گوناگون اقتصادی مقاومت کرده و توسعه و پیشرفت خود را ادامه دهد و روند رو به رشد همه جانبه خود را در ابعاد ملی، منطقه‌ای و جهانی حفظ کند. در همین حال در جهان امروز، علم و فناوری جایگاه ویژه‌ای دارد به طوری که وجه تمایز کشورهای توسعه یافته از

کشورهای در حال توسعه را می‌توان تفاوت در زیر ساخت‌های علم و فناوری و توسعه آن بر شمرد. همچنین علم و فناوری به عنوان ابزار برتر، تعیین‌کننده پیروز رقابت در عرصه‌های مختلف اقتصادی اجتماعی در سطوح ملی و جهانی است. در ایران با توجه به شرایط تحریم‌ها، بحث اقتصاد مقاومتی مطرح و در دستور کار قرار گرفته است. پژوهش‌های متعددی در زمینه اقتصاد مقاومتی و دانش اقتصاد به صورت جداگانه انجام شده است: داوود حسین پور و حمیدرضا محمدی سیاه بومی، در مقاله‌ای، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی برای برون رفت از بحران را مورد بررسی قرار داده‌اند (حسین پور و محمدی سیاه بومی، ۱۳۹۵) فاطمه رضوان اشرفی و مریم تقوایی یزدی نیز تأثیر عوامل مؤثر در اقتصاد دانش‌بنیان بر ایجاد دانشگاه‌های دانش‌بنیان را بررسی کرده‌اند (رضوان اشرفی و تقوایی یزدی، ۱۳۹۵) همچنین سعید ابراهیمی و سید محمدکاظم رجائی رامشه، در مقاله‌ای، مبانی نظریه اشتغال در اقتصاد مقاومتی را تبیین کرده‌اند (ابراهیمی و رجائی رامشه، ۱۴۰۱) در مقاله حاضر اما تلاش شده به بررسی فقهی حقوقی جایگاه دانش اقتصادی در تحقق اقتصاد مقاومتی پرداخته شود. نوآوری این مقاله در همین نکته نهفته است. سوال مقاله بدین شکل قابل طرح است که دیدگاه فقه و حقوق در خصوص دانش اقتصادی چگونه بوده و چه تاثیری در اقتصاد مقاومتی دارد؟ به منظور بررسی سوال مورد اشاره ابتدا به بررسی اقتصاد دانش‌بنیان از منظر حقوقی و فقهی پرداخته شده و در ادامه از تاثیر آن بر اقتصاد مقاومتی بحث شده است.

## ۲. مواد و روش‌ها

روش تحقیق در مقاله حاضر توصیفی تحلیلی است. مواد و داده‌ها نیز کیفی است و از فیش برداری در گردآوری مطالب و داده‌ها استفاده شده است.

## ۳. ملاحظات اخلاقی

در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

## ۴. یافته‌ها

هم در فقه و هم در حقوق ایران، به دانش اقتصادی پرداخته شده و مورد حمایت قرار گرفته است. تولید و به کارگیری دانش و استفاده از نیروی متخصص از مهم‌ترین عناصر دانش اقتصادی است. دانش اقتصادی نقش مهم و تاثیرگذاری در تحقق اقتصاد مقاومتی دارد. در اقتصاد، دانش و یادگیری فناوری و قابلیت‌های محوری عوامل اصلی تولید و رفاه در جامعه هستند. اقتصاد دانش بنیان نقش مهمی در تحقق اقتصاد مقاومتی دارد زیرا یکی از موضوعات مهم تأکید شده در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، دانش اقتصادی است.

## ۵. بحث

در این قسمت مبانی نظری پژوهش مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

### ۵-۱. دانش اقتصادی از منظر فقهی

در آموزه‌های دینی، دانش پایه اصلی اقتصاد است. قرآن کریم می‌فرماید: «و ما به داود صنعت زره ساختن را آموختیم تا شما را از زخم شمشیر و آزار یکدیگر محفوظ دارد» (انبیاء، ۸۰). همان طور که ملاحظه می‌کنید خداوند متعال در این آیه به صورت هدفمند، تولید زره را به پیامبر خود

آموزش داده است؛ لذا یکی از الزامات رونق تولید، آموزش و مهارت افزایی است. از طرفی امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «کسی که بدون آموزش فقه اسلامی، تجارت کند به رباخواری آلوده شود» (دشتی، ۱۳۷۷، ج ۴۴۷). «امام (ع) در اینجا به تجار هشدار می‌دهد که احکام فقه اسلامی را مخصوصاً در مسائل مربوط به ربا فراگیرند تا گرفتار رباخواری نشوند. روشن است که ورود در هر کاری بدون آگاهی از مسائل مربوط به آن، مشکل‌آفرین است به خصوص ورود در تجارت با عدم آگاهی از فقه اسلامی، انسان را گرفتار معاملات حرام و اعمال نامشروع می‌کند» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۵، ج ۱۵، ۵۳۸). لذا به نظر می‌رسد مدیران و تولیدکنندگان قبل از انجام هر نوع کار تولیدی که اقدام اولیه‌ی آن خرید وسایل و تجهیزات و مواد اولیه‌ی تولید می‌باشد لازم است آموزش‌های لازم را گذرانده باشند تا با عدم آگاهی، خود و جامعه را در ورطه انحراف و انحطاط نیندازند؛ در غیر این صورت نباید در تولید، انتظار رونق داشت. هم چنین، امام علی (ع) می‌فرماید: «شتاب پیش از توانایی بر کار، و سستی پس از به دست آوردن فرصت از بی‌خردی است» (دشتی، ۱۳۷۷، ج ۳۶۳). امام (ع) عجله در انجام کار، قبل از توانمندی انجام آن را از نشانه‌های بی‌خردی و نادانی بیان فرموده‌اند. لذا یکی از پیش نیازهای اصلی توانمندی، داشتن علم و دانش مربوط به آن کار می‌باشد و این میسر نخواهد شد جز با یادگیری و مهارت افزایی؛ پس تولیدکنندگان و کارگران باید بدانند که در راستای کارهای تولیدی نیز باید دوره‌های مخصوص را گذرانده و سپس به انجام آن کار اقدام نمایند تا در مسیر تولید، متحمل ضرر و انحراف در تولید نشوند.

علاوه بر این، در منابع دینی به موزات دانش اقتصادی، بر استفاده از نیروی متخصص نیز تاکید شده است. تولید، نیازمند دانش و تخصص و تعهد و به عبارت دقیق‌تر شایسته سالاری است. از مهم‌ترین دلایل عدم رونق تولید، فقدان شایسته سالاری است. شایسته سالاری در اصطلاح به معنای انتخاب بهترین و تواناترین افراد به منظور واگذاری مسئولیت‌هاست (نصر اصفهانی و همکار، ۱۳۸۹، ۱۴۷). شایسته سالاری به معنای مهارت، توانایی و لیاقت در انجام امور است (گلکار؛ ناصحی فر، ۱۳۸۱، ۷-۱۰؛ کاظمی و همکاران، ۱۳۹۰، ۵۳). شایسته سالاری در اسلام همواره مورد تأکید قرار گرفته است. در آیه ۱۰۵ سوره انبیاء آمده است: «بندگان شایسته‌ام وارث (حکومت) زمین خواهند شد!» گرچه مفسران منظور از بندگان شایسته را حضرت مهدی (عج) و یاران با وفایش می‌دانند (قمی، ۱۳۶۷، ج ۲، ۷۷؛ طبرسی، ۱۳۷۷، ج ۳، ۳)، اما از این آیه می‌توان ضرورت و اهمیت شایسته سالاری را استخراج نمود. در شرح این آیه و ویژگی شایستگان و ضرورت حکومت آن‌ها چنین آمده است: «با توجه به اضافه شدن بندگان به خدا، مسئله ایمان و توحید آن‌ها روشن می‌شود، و با توجه به کلمه صالحون که معنی گسترده و وسیعی دارد، همه شایستگی‌ها به ذهن می‌آید: شایستگی از نظر عمل و تقوا، شایستگی از نظر علم و آگاهی، شایستگی از نظر قدرت و قوت، و شایستگی از نظر تدبیر و نظم و درک اجتماعی. هنگامی که بندگان با ایمان این شایستگی‌ها را برای خود فراهم سازند، خداوند نیز کمک و یاری می‌کند تا آن‌ها بینی مستکبران را به خاک بمالند، دست‌های آلوده‌شان را از حکومت زمین کوتاه کنند، و وارث میراث‌های آن‌ها گردند» (مکارم شیرازی و

همکاران، ۱۳۷۳، ج ۳، ۱۹۳). آیه مورد اشاره از جمله آیه‌هایی است که نه تنها ضرورت شایسته سالاری در آن نهفته است بلکه خداوند متعال وارث اصل زمین را شایستگان معرفی می‌نماید. یعنی زمانی که خلقت انسان به مرحله تکامل رسیده است شایستگان در مسند قدرت قرار می‌گیرند و حکومت را در جهت تعالی افراد بشر بکار می‌گیرند. از اصول اساسی شایسته سالاری، داشتن تخصص است (سجادی، ۱۳۸۵، ۷۷). بر اساس سنت الهی، هیچ مسئولیتی به افراد مگر بر اساس تخصص و شایستگی آن‌ها واگذار نمی‌شود. رسالت پیامبران و اموری که به آن‌ها واگذار شده بیانگر این سنت است. مطابق آیه ۵۸ سوره نساء اداره امور و امامت جامعه همواره به کسانی که اهل آن بوده‌اند واگذار شده است. منظور از اهل در اینجا، توانایی و شایستگی است (سجادی، ۱۳۸۵، ۷۷). به عنوان مثال بر اساس آیات قرآن (آیه ۳۰ سوره بقره) طالوت به خاطر توانایی جسمی و داشتن دانش و آگاهی به مقام فرماندهی بنی اسرائیل رسید و فرماندهی جنگ با جالوت را بر عهده گرفت. هنگامی که یوسف از زندان آزاد گردید و عزیز مصر درصدد برآمد به وی مسئولیتی را واگذار نماید، گفت: «مرا سرپرست خزائن مصر قرار ده که نگه‌دارنده (حفیظ) و آگاهم» (یوسف، ۵۵). حفیظ در آیه مورد اشاره، به معنای نگه دارنده و دیعه است. گفتنی است از این که یوسف علیه السلام برای رسیدن به مقام وزارت خزانه‌داری و مالیه، از خود به صفت «حفیظ» و «علیم» یاد می‌کند، استفاده می‌شود که کارگزار حکومت، باید امین باشد (طبرسی، ۱۴۱۵، ج ۵، ۴۱۸). یوسف به هنگام پیشنهاد پست خزانه‌داری مصر خود را با جمله «حفیظ علیم» ستود، زیرا لازم بود سلطان مصر و

مردم بدانند که او واجد صفاتی است که برای سرپرستی این کار نهایت لزوم را دارد (مکارم شیرازی و دیگران، ۱۳۷۳، ج ۱۶، ۶۴). حضرت یوسف مسئولیت اقتصادی کشور مصر را می‌پذیرد، چون خود می‌داند که توانایی اداره امور در این زمینه را دارد. او هم امانت‌دار و حفیظ است و هم آگاه، متخصص و دانا. بر همین اساس بهره‌گیری از افراد متخصص و دانا از لوازم دانش اقتصادی از منظر آموزه‌های دینی است.

## ۵-۲. دانش اقتصادی از منظر حقوقی

حرکت به سمت اقتصاد دانش‌بنیان از الزامات اصلی برای تقویت اقتصاد ملی به شمار می‌آید. تقویت جایگاه دانش در اقتصاد موجب پایداری رشد و توسعه اقتصادی شده و آسیب‌پذیری اقتصاد را کاهش می‌دهد. اقتصاد دانش‌بنیان برای اولین بار در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مطرح شد. «در این برنامه بر هدف توسعه و بهبود جامعه دانش‌بنیان در کشور از طریق تقویت نقش علم و فناوری تأکید شد. اولین گام در راستای توسعه دانش در جامعه تغییر نام وزارت علوم و تحقیقات به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در برنامه سوم توسعه بوده است. در این برنامه وزارتخانه جدید به عنوان هماهنگ‌کننده وزارتخانه‌های دیگر در راستای توسعه نقش دانش در جامعه مورد تأکید قرار گرفت. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در راستای توسعه نقش دانش در کشور نقش اصلی در توزیع اعتبارات تحقیق و توسعه را بر عهده دارد. حجم زیادی از اعتبارات تحقیق و توسعه کشور در این وزارتخانه و نهادهای زیر نظر آن به منظور گسترش جامعه دانش هزینه می‌شود» (ناظم‌ان و اسلامی فر، ۱۳۸۹، ۳).

«پارک‌های علم و فناوری به عنوان نهادهای تجاری‌سازی برای اولین بار در برنامه سوم توسعه مورد توجه این وزارتخانه قرار گرفت. پارک‌های علم و فناوری با هدف توسعه جنبه تجاری‌سازی تولیدات علمی و پژوهشی کشور در کلان‌شهرهایی نظیر تهران، تبریز، اصفهان و ... تأسیس شده‌اند. گسترش این پارک‌ها در برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز مورد توجه قرار گرفت. به گونه‌ای که امروزه ده پارک علم و فناوری در استان‌های مختلف کشور فعال هستند. سیاست‌های دولت به منظور گسترش اقتصاد دانش‌بنیان در برنامه چهارم توسعه با نگاه ضرورت بیشتر دانش‌بنیان شدن اقتصاد مورد توجه برنامه‌ریزان کشور قرار گرفت، به گونه‌ای که این برنامه بر محور دانایی تدوین شد» (صادقی، آذربایجانی، ۱۳۸۵، ۱۹۷-۱۸۵). در مواد قانونی ۴۲، ۴۳، ۴۴ و ۴۵ برنامه چهارم توسعه به طور مستقیم بر سیاست‌های کلی اقتصاد دانش‌بنیان توجه شده است. از جمله مهم‌ترین سیاست‌های دولت در راستای توسعه اقتصاد دانش‌بنیان و مواد قانونی مذکور می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: «۱) نوسازی و بازسازی سیاست‌ها و راهبردهای پژوهشی، فناوری و آموزشی. ۲) تهیه برنامه‌های جامعه توسعه علمی و فناوری به ویژه فناوری با سطوح عالی وزارت علوم و فناوری روز جهانی. ۳) بازنگری در ساختار و نوسازی فرآیندهای تحقیقات و آموزش علوم انسانی و مطالعات اجتماعی و فرهنگی. ۴) حمایت از سرمایه‌گذاری در تولید و عرضه انواع محتوی و اطلاعات به زبان فارسی در محیط رایانه‌ای با تکیه بر توان بخش خصوصی و تعاونی. ۵) طراحی و استقرار کامل نظام جامع حقوق مالکیت فکری، ملی و بین‌المللی و پیش‌بینی



ساختارهای اجرایی آن (۶۰) طراحی و پیاده‌سازی نظام ملی نوآوری بر اساس برنامه جامعه توسعه فناوری و گسترش صنایع نوین».

دولت در راستای اجرایی کردن مواد برنامه چهارم اقدام به تدوین نقشه جامع علمی کشور در سال ۱۸۷ اشاره کرد. در ادامه حمایت از دانش اقتصادی، بر «۱» تحول در نظام آموزش عالی و پژوهش با افزایش بودجه تحقیق و پژوهش به ۳ درصد تولید ناخالص داخلی تا پایان برنامه پنجم و افزایش ورود دانش‌آموختگان دوره کارشناسی به دوره‌های تحصیلات تکمیلی به ۵۵ درصد. (۲) دستیابی به جایگاه دوم علمی و فناوری در منطقه و تثبیت آن در برنامه پنجم (۳) ارتباط مؤثر بین دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی با صنعت و بخش‌های مربوط جامعه. (۴) توانمندسازی بخش غیردولتی برای مشارکت در تولید علم و فناوری و (۵) دستیابی به فناوری‌های پیشرفته مورد نیاز» در سیاست‌های قانون پنجم توسعه تاکید شده است. موضوع شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان از سال ۱۳۸۹ به عنوان گونه جدیدی از شخصیت حقوقی وارد نظام حقوقی کشور شد. ضرورت توجه به اقتصاد دانش‌بنیان در کنار رشد و توسعه پارک‌های علم و فناوری ضرورت حمایت‌های قانونی از این شرکت‌ها را بیش از پیش مطرح کرد و همین مسئله موجب تصویب «قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات» در آبان ماه ۱۳۸۹ شد.

قانون‌گذار برای اینکه بتواند یک شخصیت حقوقی مستقل برای شرکت‌های دانش بنیان تعریف کند و در ضمن آن، از حدود تعیین‌شده در قانون تجارت نیز عدول نکند، به تعریف بینابینی از شرکت‌های دانش‌بنیان پرداخته است. به طوری

که در ماده یک قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان در تعریف شرکت‌های دانش‌بنیان آمده است که «شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان شرکت یا مؤسسه خصوصی یا تعاونی است که به منظور هم افزایی علم و ثروت، توسعه اقتصاد دانش‌محور، تحقق اهداف علمی و اقتصادی (شامل گسترش و کاربرد اختراع و نوآوری) و تجاری‌سازی نتایج تحقیق و توسعه (شامل طراحی و تولید کالا و خدمات) در حوزه فناوری‌های برتر و با ارزش افزوده فراوان به ویژه در تولید نرم‌افزارهای مربوط تشکیل می‌شود».

بر اساس ماده ۲ آئین‌نامه اجرایی قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات مصوب ۱۳۹۱، «شرکت‌ها و مؤسساتی که در زمینه «گسترش و کاربرد اختراع و نوآوری» و «تجاری‌سازی نتایج تحقیق و توسعه (طراحی و تولید کالا و خدمات) در حوزه فناوری‌های برتر و با ارزش افزوده بالا» فعالیت می‌کنند، شرکت یا مؤسسه دانش‌بنیان محسوب می‌شوند».

بنابراین می‌توان گفت که شرکت دانش‌بنیان می‌تواند شرکت سهامی، یا تضامنی، یا نسبی، با مسئولیت محدود، یا مختلط، و یا تعاونی باشد که در حوزه دانش‌محوری، اختراعات و نوآوری فعالیت می‌کند. بر اساس قانون و با توجه به سیاست‌های کلی اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی به عنوان یک سند بالادستی، شرکت‌های دانش‌بنیان نمی‌توانند به صورت دولتی تشکیل شوند و قانون‌گذار تأکید ویژه‌ای بر خصوصی یا تعاونی بودن این شرکت‌ها بیان کرده است. علاوه بر این قانون‌گذار حمایت‌های مشخصی را که در قوانین متعدد برای حمایت از شرکت‌های تعاونی بیان

کاهش ریسک پذیری در کارهای علمی را برای این شرکت‌ها فراهم کند و در مناقصه‌ها و مزایده‌های مرتبط با اقتصاد دانش‌محور و توسعه نوآوری‌ها و اختراعات، شرکت‌های دانش‌بنیان را در اولویت و امتیاز ویژه قرار دهد.

اما یکی از مهم‌ترین موضوعات حمایتی در قانون برای شرکت‌های دانش‌بنیان، تشکیل صندوق حمایت از نوآوری و فناوری است که زیر نظر شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری تشکیل شده و دولت مکلف به تأمین مالی این صندوق است. این صندوق می‌تواند تسهیلات قرض‌الحسنه یا کم بهره را در اختیار شرکت‌های دانش‌بنیان قرار دهد و از نظر مالی کمک قابل توجهی به این شرکت‌ها داشته باشد. باید توجه داشت که حمایت‌های قانونی از شرکت‌های دانش‌بنیان به صرف ادعای اشخاص یا شرکت‌ها نبوده و تنها ثبت یک شرکت دانش‌بنیان نمی‌تواند زمینه‌ای برای بهره‌مندی از تسهیلات قانونی در این خصوص باشد. شرکت‌های دانش‌بنیانی که خواهان استفاده از تسهیلات قانون حمایت از مؤسسات و شرکت‌های دانش‌بنیان هستند باید پس از احراز شرایط قانونی، درخواست خود را به شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری که به ریاست وزیر علوم تشکیل می‌شود، ارائه کنند.

### ۳-۵. تاثیر دانش اقتصادی بر اقتصاد

#### مقاومتی

اقتصاد مقاومتی اولین بار در ایران اسلامی در دیدار کارآفرینان با آیت الله خامنه‌ای در شهریور سال ۱۳۸۹ مطرح گردید و اقتصاد مقاومتی را معنا و مفهومی از کارآفرینی معرفی نمود که مبتنی بر دانش و درونزا است (فرجی؛ حاتم یو محمود، ۱۴۰۰، ۸)، اقتصاد مباتی بر دانش با

کرده، در خصوص شرکت‌های دانش‌بنیان با محدوده بیشتری ارائه کرده است تا حمایت از این شرکت‌ها بیشتر از سایر انواع شرکت مشخص باشد.

قانون‌گذار برای حمایت از سرمایه‌گذاری انسانی و مالی در شرکت‌های دانش‌بنیان با توجه به وضع خاص این شرکت‌ها برای تجاری‌سازی علم در کشور، حمایت‌های خاصی را در قانون پیش‌بینی و تسهیل کرده است. بر اساس ماده ۳ قانون مذکور، «معافیت از پرداخت مالیات، عوارض، حقوق گمرکی، سود بازرگانی و عوارض صادراتی به مدت پانزده سال و تأمین تمام یا بخشی از هزینه تولید، عرضه یا به کارگیری نوآوری و فناوری با اعطاء تسهیلات کم بهره یا بدون بهره بلندمدت یا کوتاه‌مدت بر طبق عقود شرعی بخشی از حمایت‌ها و تسهیلاتی است که برای این شرکت‌ها در نظر گرفته شده است». باید توجه کرد که در نظر گرفتن معافیت ۱۵ ساله برای این نوع از شرکت‌ها برای این است که این شرکت‌ها عموماً در یک مدت‌زمان طولانی می‌توانند به سوددهی رسیده و ارزش اقتصادی پیدا کنند از این رو معافیت مالیاتی در کنار معافیت وارداتی و صادراتی از جمله تسهیلات بسیار مناسب برای حمایت از این شرکت‌ها تلقی می‌شود (قاسمی؛ فقیهی؛ علیزاده، ۱۳۹۶، ۱۵۳-۹۲).

همچنین بر اساس بند ج و د ماده ۳ قانون، این شرکت‌ها می‌توانند از تسهیلات و حمایت‌های لازم برای استقرار در پارک‌های علم و فناوری و مناطق ویژه اقتصادی برخوردار شده و از نظر سهام مراکز و مؤسسات پژوهشی دولتی قابل واگذاری نیز این شرکت‌ها در اولویت تلقی می‌شوند. از سوی دیگر، دولت مکلف است تا پوشش‌های بیمه‌ای برای



برای صادرات دستاوردهای ناشی از تحقیق و توسعه باشد.

### ۵-۳-۲. فناوری ارتباطات و اطلاعات

فناوری اطلاعات و ارتباطات به شدت به اندازه ساختار مالکیت و سهم کارکنان اداری و آموزش مربوط می‌شود. در حالی که فناوری اطلاعات و ارتباطات خود در طول زمان متحمل تغییرات عمده‌ای رشد اینترنت و پهنای باند می‌شود؛ اما می‌تواند بر عملکرد شرکت‌ها به طرق مختلفی تأثیر بگذارد که شامل پردازش سریع‌تر اطلاعات و تسهیل تغییرات در شیوه‌های کسب و کار است. فناوری اطلاعات و ارتباطات به طور گسترده‌ای به عنوان تغییرات تواناسازی در کسب و کار و سایر فرایندهایی که به نوبه خود سبب بهبود عملکرد تولید می‌شوند؛ نگرسته شده است. شواهد اقتصادسنجی رابطه قوی را بین سرمایه، فناوری اطلاعات و ارتباطات و بهره‌وری نشان می‌دهد (بسانت و همکاران، ۲۰۱۵، ۳). «توسعه فناوری‌های ارتباطات و اطلاعات هزینه‌های تبادل اطلاعات در تمام ابعاد اقتصاد را کاهش می‌دهد کاهش هزینه‌های تبادل اطلاعات و امکان برقراری ارتباطات سریع انگیزه فعالان اقتصادی را افزایش داده و این امر زمینه افزایش رشد اقتصادی و تحقق اقتصاد مقاومتی را فراهم می‌کند اقتصاد دانش‌بنیان باعث افزایش درآمد می‌شود افزایش درآمد باعث افزایش تقاضا برای دانش می‌شود این امر نیز منجر به رشد اقتصادی و تحقق اقتصاد مقاومتی می‌شود» (رنجبر، ۱۳۹۴). در واقع با افزایش دانش بهره‌وری بالا می‌رود و وابستگی به درآمدهای نفتی کم می‌شود که این دو مورد ازجمله شاخص‌های درون‌زایی می‌باشند.

سازوکارهای مختلف، رشد اقتصادی کشور را تحت تأثیر قرار داده و منجر به تحقق اقتصاد مقاومتی می‌شود. دانش اقتصادی با روش‌های زیر بر تحقق اقتصاد مقاومتی تأثیر گذار است:

### ۵-۳-۱. تولید مبتنی بر دانش

در اقتصاد مبتنی بر دانش، تولید و بهره‌برداری از دانش سهم عمده‌ای در ایجاد ثروت دارد و سرعت تغییرات بسیار زیاد است. «به واقع اقتصاد جدید بیانگر جوه یا بخش‌های یک اقتصاد است که در حال تولید یا به‌کارگیری ابداعات و فناوری جدید به‌منظور رسیدن به رشد بلندمدت و پایدار می‌باشد» (فتاحی؛ برخورداری، ۱۳۹۴). دانش و خلاقیت نخبگان و کارآفرین‌های فعال، عوامل کلیدی در جذب نگهداری و افزایش توانایی‌های تولیدکنندگان دانش و فراهم کردن محیطی مناسب برای نوآوری و خلاقیت می‌باشند عصر دیجیتال فقط عصر ماشین‌های هوشمند نیست بلکه عصر انسان‌هایی است که، هوش دانش و خلاقیت را از طریق شبکه‌ها ترکیب می‌کنند تا به پیشرفت‌های قابل‌توجهی در توسعه اجتماعی اقتصادی و خلق ثروت نائل گردند با ارزش‌ترین دارایی در اقتصاد دانش محور دارایی‌های فکری می‌باشند؛ که به دانش و تجربه کسب‌شده توسط کارکنان یا ذخیره شده در شبکه‌های دیجیتالی یا سری داده‌ها برمی‌گردد (عظیمی؛ برخورداری، ۱۳۹۲، ۳۳). حمایت‌های مالی از تحقیق و توسعه به‌طورکلی به سیاست‌های در اشاره دارند که از طریق آن‌ها دولت مبادرت به تشویق تحقیق و توسعه در سیستم اقتصادی می‌کند این حمایت‌ها می‌تواند شامل سرمایه‌گذاری مستقیم در تحقیق و توسعه ارائه اعتبارهای مالیاتی یا تخفیف‌ها برای خریداران فناوری‌های جدید، کاهش مالیات‌ها

### ۵-۳-۳. نوآوری / حقوق مالکیت فکری

نوآوری به طور وسیعی به عنوان عامل کلیدی در رشد بهره‌وری مورد توجه قرار گرفته است. شرکت‌ها در تحقیق و توسعه برای ایجاد محصولات و فرایندهای جدید سرمایه‌گذاری می‌کنند. مفهوم نوآوری بسیار گسترده‌تر از اختراع است و بر تازگی متمرکز است و به منظور انتقال مرز دانش به کار می‌رود. فعالیت‌های نوآورانه‌ای که منجر به بهره‌وری بیشتری می‌شوند عبارت‌اند از تغییر سازمانی همکاری با مشتری توسعه سرمایه انسانی به کارگیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات و نوآوری محصول این فعالیت‌های نوآورانه منجر به افزایش بهره‌وری و متعاقب آن رشد اقتصادی می‌شوند (گوئدهویس، ۲۰۱۲، ۷-۳) «نوآوری‌ها وجود سیستم نوآوری کارا برای ایجاد فناوری جدید لازم است بر اساس تئوری اقتصاد کلاسیک پیشرفت‌های فنی منبع اصلی رشد تولید و یک سیستم نوآوری کارا کلید اصلی برای چنین پیشرفت‌های فنی است. در حال حاضر قابلیت در تولید به معنای قابلیت در علم و فناوری است» (دوگان. سی، گوکدمیر، ۲۰۰۵). اقتصاد دانش‌بنیان اقتصادی است که در آن دانش خلق و اشاعه می‌یابد و به طور مؤثری توسط فعالان اقتصادی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی مطلوب‌تر بکار گرفته می‌شود. در اقتصاد دانش‌محور دانش مهم‌ترین عامل بهره‌وری می‌باشد. این سیاست‌ها توسعه فناوری و نوآوری را تسهیل می‌توانند شامل حفاظت از حقوق مالکیت فکری از طریق قانون‌گذاری و ایجاد استانداردها ضمانت تنفیذ قراردادها، سیگنال دهی تعهد قوی برای برنامه‌های نوآوری باشند. اقتصاد دانش‌بنیان باعث افزایش بهره‌وری منابع تولید می‌شود. افزایش بهره‌وری منابع تولید باعث

افزایش رشد اقتصادی و منجر به تحقق اقتصاد مقاومتی می‌شود. در واقع اقتصاد دانش بنیان باعث کاهش هزینه‌ها از طریق افزایش رقابت جهانی شده و این امر باعث افزایش رشد اقتصادی و تحقق اقتصاد مقاومتی می‌شود.

### ۵-۳-۴. نیروی کار ماهر و آموزش‌دیده

حمایت از نوآوری در سایه حمایت از آموزش امکان پذیر است. آموزش یک عامل تعیین کننده در رشد بهره‌وری است. تئوری سرمایه انسانی نشان می‌دهد که سرمایه انسانی یک عامل توضیحی مهم در رشد اقتصادی از طریق بهبود کیفیت نیروی کار و افزایش ظرفیت تولیدی است. بنابراین آموزش به عنوان یک عامل تولید اضافی در مدل‌های رشد نئوکلاسیکی مورد توجه قرار گرفته است اما نقش آموزش در تولید فراتر از سرمایه فیزیکی است (هوا، ۲۰۱۵، ۷). در حقیقت آموزش بر سرعت دستیابی و انتشار تکنولوژیکی تأثیر می‌گذارد و توانایی یک جامعه را برای پذیرش، جذب و به کارگیری تکنولوژی‌های جدید از سایر کشورها تسهیل می‌کند و عامل توانایی یک جامعه برای نوآوری داخلی محسوب می‌شود. آموزش یک پیش‌نیاز برای رشد بهره‌وری کل و رشد اقتصادی می‌باشد. به عبارت دقیق تر، یک عامل کلیدی برای موفقیت در یک اقتصاد دانش‌بنیان نیروی کار آموزش دیده است. در نگاه بلندمدت، موفقیت در اقتصاد دانش‌بنیان مستلزم خلاقیت و سطوح بالاتری از مهارت‌های شناختی - علاوه بر مهارت‌های پایه است. کشورهایی که برای تقویت این نوع خلاقیت راه‌هایی یافته‌اند، از نقطه نظر بلند مدت، در رقابت برای تحقق اقتصاد دانش‌بنیان موفقیت‌های بیشتری داشته‌اند. نیروی کار ماهر و آموزش دیده، سیستم نوآوری و اثربخشی، زیرساخت‌های اطلاعاتی مناسب و

### ۵-۳-۵. توسعه صادرات غیرنفتی در پرتو

#### نگرش علمی به اقتصاد

با توجه به تعریف اقتصاد دانش بنیان و اهمیت آن در توسعه اقتصادی و تحقق اقتصاد مقاومتی، حال می‌توان اهمیت اقتصاد مقاومتی در حمایت از توسعه صادرات غیرنفتی را مورد تجزیه و تحلیل قرارداد. صادرات متکی بر اقتصاد دانش بنیان اهمیت ویژه‌ای در امنیت اقتصادی و صادرات پایدار و غیرخام دارد. چراکه مواد خام و غیرتخصصی را می‌تواند از هر محل دیگری به دست آورد و جایگزین‌های مختلفی برای آن در نظر گرفت. به عنوان مثال وجود نفت کشورهای عربی باعث می‌شود که کشورهای غربی با اتکا به این جایگزین‌ها، راحت‌تر در مورد تحریم نفتی ایران صحبت کنند اما زمانی که محصول متکی بر دانش (علی‌الخصوص دانش بومی) باشد نمی‌توان به راحتی جایگزین‌هایی برای آن پیدا کرد (کوثری؛ همکاران، ۱۳۹۳). حضور اقتصاد دانش بنیان ملی در بازارهای صادراتی، جهان از یک طرف از محدودیت‌های کمتری در صحنه رقابتی برخوردار است و از سوی دیگر با ایجاد نوعی وابستگی اقتصادی در کشور مقصد برای تولیدات متکی به دانش از فشار تحریم‌ها و بی‌ثباتی‌های اقتصاد بین‌الملل دور می‌ماند. نقش و اهمیت اقتصاد دانش بنیان در توسعه صادرات غیرنفتی را می‌توان به صورت زیر خلاصه نمود: صادرات پایدار و امن وقتی صادرات محصولات دانش بنیان و متکی بر علم و فن‌آوری باشد، به جهت اینکه این تولیدات منابع تمام شدنی مثل نفت و گاز نبوده و به تولید محصولات تکمیلی مضاعف منجر می‌شود. لذا شاهد صادرات پایدار خواهیم بود امن بودن آن نیز به دلیل این است که نوسانات بازار فروش آن به مراتب کمتر از محصولات دیگر است. همچنین

سیستم‌های نهادی و اقتصادی پویا. وجود نیروی کار ماهر و آموزش دیده برای خلق، کسب، انتشار، اثربخشی و انتشار اثربخشی و به کارگیری دانش رایج که منجر به افزایش بهره‌وری کل عوامل و در نهایت رشد اقتصادی می‌شود ضروری است. «سیستم نوآور اثربخش کلید اصلی برای پیشرفت فنی و منبع اصلی برای رشد بهره‌وری محسوب می‌گردد. سیستم نوآوری به شبکه نهاده‌ها، قواعد و روش‌هایی برمی‌گردد که بر نحوه دستاوردها، خلق، انتشار و استفاده از دانش یک کشور اثر می‌گذارد. نهاده‌ها و سیستم نوآوری دربرگیرنده دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقات عمومی و خصوصی و گروه‌های سیاست‌گذار است. همچنین سازمان‌های دولتی و غیردولتی بخشی از سیستم نوآوری برای گسترش آنچه که موجب تولید دانش جدید می‌شود، هستند. سیستم نوآوری مؤثر محیطی را برای تقویت تحقیق و توسعه فراهم می‌کند که در نهایت در کالاهای جدید، فرایندهای جدید و دانش جدید نمایان می‌گردد» (واورد بانک، ۲۰۰۳). زیر ساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطی در یک اقتصاد به دسترسی، اعتماد و کارایی کامپیوترها، تلفن‌ها، تلویزیون و مجموعه رادیو و شبکه‌هایی که آن‌ها را به هم دیگر وصل می‌کند مرتبط است. محققان بانک جهانی زیرساخت‌های اطلاعاتی مناسب را دربرگیرنده سخت‌افزار، نرم‌افزار، شبکه‌ها و واسطه برای جمع‌آوری، ذخیره، پردازش، انتقال و ارائه اطلاعات به شکل صدا، داده، تصویر و متن تعریف می‌کند. در شکل مفصل‌تر آن تلفن، تلویزیون، رادیو و اینترنت را رتبه‌بندی می‌نمایند.

صادرات محصولات متکی به دانش از نوسانات قیمتی و بازاری کمتری نسبت به تولیدات خام دارد.

«نگرش علمی به معنای التزام عملی انسان‌ها به حاکمیت علوم در اموری است که باید علوم حاکم باشند. عده‌ای این مسئله را از مهم‌ترین و اولین خصیصه‌هایی می‌دانند که جریان توسعه اقتصادی از جنبه فرهنگی بدان نیاز دارد و گفته شده باید نگرش علمی بر فرهنگ جامعه حاکم شود، یعنی انسان‌ها باید به مجموعه به آرای فرهنگی خود این تفکر را اضافه کرده باشند که هر حادثه‌ای علت یا عللی، دارد هر علت یا هر گروه از علت‌ها قابل کشف است و کشف آن‌ها باید به روش علمی صورت گیرد. روش علمی عبارت است از مشاهده دقیق و موشکافانه، طرح فرضیه، آزمون فرضیه، طرح نظریه علمی، و عدم تعصب علمی در نظریه علمی» (عظیمی، ۱۳۷۱، ۱۸۴). در این نوع نگرش به علم است که همیشه به دنبال راه حل کارشناسانه از مشکلات و مسائل هستیم و با همه مشکلات به صورت محققانه برخورد می‌شود لذا جواب درستی یا نادرستی بسیاری از راه حل‌ها را باید علم و تحقیق مشخص کند نه سلیقه افراد عده‌ای حاکمیت علم در مسائل طبیعی را بدیهی دانسته‌اند و گفته‌اند چاره‌ای جز آن نیست ولی آنچه کشورهای جهان سوم ندارد توجه و اعتقاد و احترام به نگرش علمی در برخورد با مسائل اجتماعی و انسانی است ولی در برخورد در زمینه‌های مسائل تجربی و علوم پایه همه انسان‌ها، خود را ناچار از قبول نتایج تجربیات و آزمایشات می‌دانند ولی در برخورد با مسائل اجتماعی و نتیجه عملکرد انسان‌ها، برخوردی تقدیری می‌کنند (بروجنی، ۱۳۷۱، ۱۷).

چنانچه ملاحظه شود نگرش علمی در اینجا اعم است و شامل همه امور چه انسانی و چه طبیعی است در همه آن‌ها باید به علم مراجعه کرد و این مراجعه باید در فرهنگ مردم جای خود را بیابد با این تفاوت که بعضی توجه به یکی را بدیهی می‌شمارند که به نظر می‌رسد چنین نباشد وعده‌ای تکیه بر علوم تجربی صرف دارند و می‌گویند: روحیه علمی یا به طور واضح‌تر روحیه تجربی است که بکار انسان ارزش می‌بخشد. در اثر شناسایی حقایق جهان محسوس است که هرروز آگاهی انسان‌ها بر آن‌ها به طور مداوم افزایش می‌یابد. مهندسين و مخترعين تکنیک‌هایی خلق و ابداع می‌کنند که به وسیله آن‌ها انسان. تواند باکار کمتر محصول بیشتر به دست آورد.

به نظر می‌رسد این نگرش علمی باید به صورت اعم چه در زمینه‌های تجربی و چه غیر آن در جامعه ایجاد شود و توسعه یافتگی مستلزم آن است که جایگاه علم در سیستم داخلی مشخص شود برای اینکه جامعه بتواند به معنای جدید توسعه یافتگی دست یابد و به پیش حرکت کند، باید جایگاه علم را در فلسفه حیات خود روشن کند و لذا است که «علمی نگریستن به مسائل را عده‌ای مبنای توسعه دانسته‌اند و از مشتقات این نگرش اصلاح پذیری و برخورد اصلاحی با امور می‌باشد. در این صورت است که فرهنگی علمی حاکم می‌شود. فرهنگ علمی عبارت است از شیوه اندیشه‌هایی که روح جستجوگری و پذیرش حق، از اصول بنیادین آن بشمار می‌رود فردی که به این فرهنگ تعلق دارد، افزون بر چرایی درباره چگونگی و چیرستی امور نیز سؤال مطرح می‌کند و در حل مسائل همواره در پی یافتن راه‌ها از روش علمی است» (شریف، ۱۳۶۷، ۱۵۹). در این

فرهنگ است که شناخت علمی از مصونیت سیاسی برخوردار است و نمی‌توان با دست‌آویز قرار دادن ملاحظات سیاسی، فعالیت علمی را محدود کرد. شناخت علمی در این جامعه از توان تبیین، پیش‌بینی و مهار کردنی بهره‌مند است که در هیچ یک از جوامع سنتی سابقه نداشته است. در جوامع سنتی که فرهنگ علمی حاکم نیست شناخت علمی پایگاه و منزلت استواری در تبیین امور پیچیده جهان ندارد و جهان بینی‌ها اغلب بر اسطوره، جادو و برداشت‌های نادرست تکیه دارد. در جامعه‌ای که فرهنگ علمی حاکم است از دگرگونی در سایر آموخته‌ها و تجربه‌ها هراسی ندارند و اثبات نادرستی هیچ یک از نظریات رایج در این جامعه بر تزلزل بنیاد آن نمی‌انجامد. در حالی که در جوامع سنتی که فرهنگی علمی حاکم نیست متزلزل شدن برخی از باورهای مهم می‌تواند به اضطراب ژرف و آشفتگی روحی و گسیختگی بافت جهان‌بینی نظری بینجامد. جامعه‌ای که فرهنگ علمی بر آن حاکم است جامعه‌ای «باز» است یعنی امکان بر خطا بودن و احتمال شقوق و نظریات دیگر وجود داشته و بر ضرورت دگرگونی تکیه دارد درحالی‌که جامعه سنتی که فرهنگی علمی بر آن حاکم نیست، معمولاً دگراندیشی تحمل نخواهد شد و دگرگونی، مقاومت سرسختانه‌ای بر خواهد انگیخت. شک عالمانه، ارزیابی دوباره آزمایشی پیگیر یافته‌ها و دانسته‌ها، پیروی از عقل و اعتقاد به تجربه از اصول مهم فعالیت علمی در جوامعی است که فرهنگ علمی بر آنان حکومت می‌کند.

«در سطح کلان کشورهای در حال توسعه و سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی اقدام به ایجاد راهبردها و چارچوب‌هایی برای رسیدن به اقتصاد دانش‌محور که در آن ثروت و درآمد براساس

توانایی‌های دانش و نوآوری است، تلاش می‌کنند» (عظیمی؛ برخوردار، ۱۳۸۹، ۳۷). در عصر جدید که به عصر دانش محور مشهور شده است دانش عامل اصلی برای تولید اقتصادی به شمار می‌رود و ساختار سیستم در سازمان‌های اقتصادی در عصر جدید از منابع محور که در آن منابع طبیعی همانند زغال‌سنگ، سنگ‌آهن و نیروی انسانی منابع اصلی اقتصادی به شمار می‌آید فاصله گرفته و به اقتصاد دانش محور که تولید و بهره برداری از دانش سهم عمده‌ای در ایجاد ثروت دارد و سرعت تغییرات بسیار زیاد است نزدیک شده است یعنی ماهیت، تولید تجارت اشتغال و کار بسیار متفاوت با آنچه در گذشته وجود داشت شده است (دیزجی؛ دانشور، ۱۳۹۱). «در اقتصاد پویای در حال، رشد صادرات و رشد تأثیر متقابلی بر یکدیگر دارند و از طریق یک تعامل پویا یکدیگر را تقویت می‌کنند» (شاکری؛ مالکی، ۱۳۸۹). صادرات از مجرای ایجاد تقاضای اضافه نیز برای اقتصادهایی که توان عرضه‌شان در برخی صنایع قوی است موجب رشد می‌گردد و به طور کلی در اقتصادهایی که با کمبود تقاضا مواجه‌اند با افزایش صادرات می‌توان از طریق ساز و کار ضریب فزاینده مخارج تقاضای کل و بنابراین درآمد کل آن‌ها را افزایش داد و موجب تداوم و شتاب رشد آن‌ها شد.

## ۶. نتیجه‌گیری

در مقاله حاضر به بررسی این سوال پرداخته شد که دیدگاه فقه و حقوق در خصوص دانش اقتصادی چگونه بوده و چه تاثیری در اقتصاد مقاومتی دارد؟ نتایج نشان داد برای تحقق اقتصاد مقاومتی توجه به اقتصاد به عنوان یک علم و دانش، تأکید بر تولید دانش و به کارگیری نیروهای متخصص لازم و ضروری است. آنجا که

و مناسبی از خود نشان داد و این خود نمونه‌ای است از یک اقتصاد پویا و مقاوم. همچنین، یکی از الزامات اقتصاد دانش‌بنیان و کسب و کارهای دانش‌بنیان نوآوری و ابداع است. چنانچه این گونه کسب و کارها بخواهند در عرصه رقابت که اتفاقاً در این زمینه بسیار شدید و پرتلاطم نیز هست دوام بیاورند و عقب نمانند باید پیشرفت علمی داشته و نوآور باشند. باوجود تأثیر مثبت اقتصاد دانش‌بنیان در تحقق اقتصاد مقاومتی، به خوبی از این ویژگی استفاده نشده است در واقع می‌توان بیان نمود یکی از مشکلات اساسی در تولیدات داخلی و اقتصاد کشور که مانع تحقق اقتصاد مقاومتی، می‌شود عدم اتکای آن‌ها به علم و تکنولوژی است. یکی از نقاط ضعف اقتصاد کشور پایین بودن میزان خلاقیت و نوآوری و ضعف فناوری بنگاه‌های اقتصادی است. این مسئله زمینه آسیب‌پذیری اقتصاد کشور را فراهم کرده است.

#### ۷. سهم نویسندگان

کلیه نویسندگان به صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

#### ۸. تضاد منافع

در این پژوهش هیچگونه تضاد منافی وجود ندارد.

خداوند می‌فرماید زمین را برای شما مسخر کرده‌ایم می‌تواند به همین معنا باشد که دانش و علم را باید کسب کرد و در سایه علم، عمل را به معرصه ظهور آورد تا دانش سبب رونق اقتصادی شود. تبدیل شدن یک سامانه اقتصادی به اقتصاد دانش‌بنیان مستلزم وجود دولت دانش‌بنیان، بنگاه دانش‌بنیان، دانشگاه دانش‌بنیان و کارآفرین است. در اقتصاد مبتنی بر دانش، از سرمایه فکری به منظور خلق و افزایش ارزش سازمانی استفاده می‌شود و موفقیت یک سازمان به توانایی‌اش در مدیریت این منبع کمیاب بستگی دارد. تأکید و توجه به ارکان اقتصاد دانش‌بنیان با در نظر گرفتن تأثیر آن بر بهره‌وری می‌تواند در تحقق اقتصاد مقاومتی مؤثر باشد. یکی از اهداف اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی به بیرون در عین درون‌زا بودن و عدم خام‌فروشی است. یک اقتصاد دانش‌بنیان با تکیه بر نیروها و منابع داخلی می‌تواند درون‌زا بوده و با تولید دانش و اطلاعات ارزش بیشتری نسبت به خام‌فروشی محصولاتی مانند نفت ایجاد نماید. توسعه صادرات غیرنفتی اهداف مشترکی با اقتصاد دانش‌بنیان دارد؛ یعنی توسعه و رشد اقتصادی، عدم اتکا به درآمدهای نفتی و خام‌فروشی و تحقق اقتصاد مقاومتی. اما دستیابی به دانش اقتصادی، که اقتصادی بی‌وزن بوده و بیشتر بر روی سرمایه فکری تأکید دارد نیازمند شرایط و الزاماتی است. شکل‌گیری یک اقتصاد دانش‌بنیان نیازمند نیروی کاردانش‌آموخته و ماهر، سیستم مشوق، اختصاص بودجه‌های پژوهشی و زیرساخت‌های ارتباطی و فناوری است. اگر این شرایط و ملزومات فراهم گردد آنگاه می‌توان با تکیه بر این نوع اقتصاد دانش را به ثروت تبدیل کرد؛ آن را به اشتراک گذاشت و در قبال تحولات جدید واکنش به موقع



## منابع

## قرآن کریم

## - فارسی

- ابراهیمی، سعید؛ رجائی رامشه، سید محمدکاظم؛ «مبانی نظریه اشتغال در اقتصاد مقاومتی»، مجله معرفت، شماره دویست و نود و دوم، ۱۴۰۱.
- بروجنی، فرشید، جایگاه عوامل فرهنگی در توسعه اقتصادی، چاپ اول، تهران، نشر مرکز آمار، ۱۳۷۱.
- حسین پور، داوود؛ محمدی سیاه بومی، حمیدرضا، «کلی اقتصاد مقاومتی برای برون رفت از بحران»، مجله سیاست‌های مالی و اقتصادی، شماره شانزدهم، ۱۳۹۵.
- دشتی، محمد، نهج‌البلاغه، چاپ دوم، تهران، نشر پیام آزادی، ۱۳۷۷.
- دیزجی منیره، دانشور سهند، «تعیین جایگاه ایران در زمینه اقتصاد دانش‌بنیان در میان کشورهای منتخب»، مجله مدیریت و بهره‌وری، شماره بیست و دوم، ۱۳۹۱.
- رضوان اشرفی، فاطمه؛ تقوایی یزدی، مریم، «شناسایی و بررسی تأثیر عوامل مؤثر در اقتصاد دانش‌بنیان بر ایجاد دانشگاه‌های دانش‌بنیان»، مجله توسعه آموزش جندی شاپور اهواز، شماره سوم، ۱۳۹۹.
- رنجبر، فرزاد، «پایش اقتصاد مقاومتی شاخص‌های اقتصاد دانش‌بنیان شرکت علمی پژوهشی و مشاوره‌ای آینده ساز»، اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد، حسابداری و علوم تربیتی استان مازندران ساری، ۱۳۹۴.
- سجادی، محمدهادی، «رویکردی به شایسته سالاری در گزینش کارگزاران»، مجله طوبی، شماره پنجم، ۱۳۸۵.
- شاکری، عباس، مالکی امین، «آزمون رابطه رشد صادرات غیرنفتی و رشد اقتصادی در ایران»، نشریه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، شماره پنجاه و ششم، ۱۳۸۹.
- شریف، نواز، مدیریت انتقال تکنولوژی و توسعه، چاپ اول، تهران، نشر برنامه‌وبودجه، ۱۳۶۷.
- صادقی، مسعود؛ آذربایجانی، کریم، «نقش و جایگاه اقتصاد دانش‌محور در تقاضای نیروی کار»، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، شماره بیست و هفتم، ۱۳۸۵.
- عظیمی، حسین، مدارهای توسعه‌نیافتگی در اقتصاد ایران، چاپ اول، تهران، نشر نی، ۱۳۷۱.
- عظیمی، ناصر؛ برخوردار، علی؛ دورباش، سجاد، شناسایی بنیان‌های اقتصاد دانش‌بنیاد، چاپ اول، تهران، نشر مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، ۱۳۸۹.
- فتاحی، مریم؛ برخوردار، سجاد، «اقتصاد دانش‌بنیان پایه اقتصاد مقاومتی»، اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد، حسابداری و علوم تربیتی استان مازندران ساری، ۱۳۹۴.
- فرجی، غلامحسین؛ محمودی، مرتضی؛ حاتمی، محمدرضا؛ شاخص‌های اقتصاد مقاومتی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، مطالعات فقه اقتصادی، سال سوم، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۰.
- قاسمی، محمد؛ فقیهی، مهدی؛ علیزاده، پریسا، «الزامات دستیابی به اقتصاد دانش‌بنیان در سطح کلان تحلیل چارچوب قانونی در ایران و ارائه توصیه‌های سیاستی»، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، شماره شصت و هشتم، ۱۳۹۶.
- کاظمی، ملیحه سادات و همکاران، «رابطه ارزش‌ها و شخصیت مدیران با شایسته‌سالاری (مشارکت شهروندی و بیگانگی سازمانی در سازمان‌های

دیوان سالار و سنتی)»، نشریه روان‌شناسی کاربردی، شماره هجدهم، ۱۳۹۰.

- کوثری، فاطمه؛ طالب بیدختی، عباس؛ سلطانی، حسن، «نقش تسهیم، دانش توانمندسازی کارکنان و شرکت‌های دانش بنیان در مقاومتی»، دومین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد در شرایط تحریم، بابل سر شرکت پژوهشی طرود شمال، ۱۳۹۳.
- گلکار، بهزاد؛ ناصحی فر، وحید؛ «مروری بر مفاهیم شایسته‌سالاری»، مجله توسعه مدیریت، شماره سی و نهم، ۱۳۸۱.
- مکارم شیرازی، ناصر و دیگران، تفسیر نمونه، جلد شانزدهم و جلد سوم، چاپ هفتم، تهران، نشر دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۳.
- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، جلد پانزدهم، چاپ سی و دوم، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵.
- ناظم‌ان، حمید؛ اسلامی فر، علیرضا، «اقتصاد دانش‌بنیان و توسعه پایدار (طراحی و آزمون یک مدل تحلیلی با داده‌های جهانی)، نشریه دانش و توسعه، شماره سی و سوم، ۱۳۸۹.
- نصر اصفهانی، مهدی؛ نصر اصفهانی، علی، «شایسته‌سالاری در مدیریت جامعه با تأکید بر اندیشه‌های سیاسی امام علی»، مجله معرفت سیاسی، شماره هفتم، ۱۳۸۹.

#### عربی

- طبرسی، تفسیر مجمع‌البیان، جلد پنجم، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۱۵.
- طبرسی، فضل بن حسن، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، جلد سوم، تهران، ناصر خسرو، ۱۳۷۷.
- قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی، جلد دوم، قم، مؤسسه دارالکتاب، ۱۳۶۷.

